

5 травня - 9 травня

**Тема: П. Куліш. «Чорна рада». Характеристика образів.
РМ Твір-характеристика персонажа роману**

Перебіг уроків

I. Актуалізація опорних знань.

1. «Мозковий штурм».

- ☐ Які проблеми П.Куліш порушив у творі? Через які образи автор розкрив ці проблеми? **(Запишіть у зошити!)**

1. Проблема порятунку України перед лицем втрати самостійності (Сомко, Шрам, Кирило Тур).
2. Проблема героїзму, любові до рідного краю та патріотизму (Сомко, Шрам, Кирило Тур, Петро)
3. Боротьба добра і зла (Сомко, Брюховецький; Черевань, Гвинтовка)
4. Проблема батьків і дітей (Шрам і Шраменко; Кирила Тура та його рідних; Черевань і Леся)
5. Проблема любові і сімейного щастя (Леся, Петро, Кирило, Сомко)
6. Проблема справжньої дружби і взаємовиручки (Кирило, Сомко, Іван Шрам).

2. Відповісти письмово на питання до тексту

1. У якому році відбуваються події?
2. Як називається хутір Череваня?
3. Справжнє прізвище Шрама
4. Чому таке прізвисько?
5. Скільки синів було у Шрама?
6. Хто ділив гетьманську булаву?
7. У кого закохався Петро?
8. Ким князь Гвинтовка доводиться Череваню?
9. Хто є дружиною Гвинтовки?
10. Чому Лесю не віддають за Петра?
11. За яких обставин вперше згадується про «чорну раду»?
12. Перша зустріч з Кирилом Туром
13. За яких обставин вперше зустрічаються Кирило Тур та Шрам?
14. Хто врятував Лесю, коли її викрав Кирило Тур?
15. Кого підбиг рятувати Сомко і як він це пояснив?
16. Куди повезли Петра і хто його лікував?
17. «А посеред двору в Гвинтовки стояв стовп, і в стовпу усе кільця, то залізні, то срібні...» Навіщо?
18. За яких обставин Петро зустрічається з Кирилом Туром удруге?
19. Якою була «розправа»?
20. Чому рада «чорна» і де відбувається?
21. Хто переміг?
22. Що сталося із Сомком?
23. Як закінчив своє життя Шрам?
24. Куди подався Петро і як його там прийняли?

II. Сприймання та усвідомлення учнями навчального матеріалу, застосування набутих знань.

Коментар:

Сьогодні ми проаналізуємо образи претендентів на гетьманську булаву, визначимо історичну та художню правду у творі. З'ясуємо яким же повинен бути справжній патріот, державний діяч України.

Переходячи до історичних образів Якіма Сомка та Івана Брюховецького, слід розуміти, що саме ці люди у свій час вирішували питання підлеглості чи незалежності України, проблему національного відродження чи національного занепаду.

Час був дуже тяжкий. Яким Сомко прагнув зробити перепис, щоб утихомирити людей і визначити кожному місце в суспільстві: козаки мали захищати свій рідний край, селяни - орати і сіяти, науковці рухати науку і прогрес.

Брюховецький кинув же безглузду утопічну ідею рівності, яку й не думав впроваджувати в життя, але яка була унікальною наживкою для черні, що могла забезпечити йому перемогу на виборах. Звичайно, перемиг користолюбний Брюховецький, але і Яким Сомко був винен у тому, що не провів належної агітації, не згуртував своїх прибічників.

Після невдалих виборів настала похмура ніч Великої Руїни, бездержавності, повного закабалення України Польщею та Росією.

- Які ж вони, історичні постаті Яким Сомко та Іван Брюховецький?

Спільне: козацька старшина — гетьмани; розумні, енергійні, боролися за булаву.

Відмінне:

Яким Сомко - чесний, порядний, освічений, дотримується козацьких традицій і звичаїв; безкомпромісний; мріяв об'єднати Україну сильною рукою, зробити її незалежною.

Іван Брюховецький - хитрий, облесливий, нечесний, жорстокий; влади добився обманом, підкупом; зневажливо ставився до козацьких старійшин, черні; мріяв про особисту владу, славу та збагачення.

Робота з таблицею.

Яким Сомко

Відмінне і спільне між історичною особою та літературним героєм.

Спільне	Відмінне
1. Виразив погляди козацької старшини.	1. Вік герою: під час Ніжинської ради, за історичними джерелами, Сомко був літньої людиною, а в романі він дуже молодий, ще й не одружений.

2. Зневажливо ставився до черні, хотів навічно закріпити стати без права переходу з одного в інший.	2. Погляди стосовно зовнішньої політики: за історичними даними, Сомко був прихильником союзу з Росією, а в "Чорній раді" він поміркована людина, прагне автономії України.
3. І в літописах, і в романі однаково подано Ніжинську раду і збройний конфлікт під час виборів гетьмана.	3. Моральне обличчя: історія свідчить, що був далеко не безгрішний у політиці, в романі Сомко кришталеву чесна й порядна людина.
4. Історичні факти свідчать, що Яким Сомко був скашений на горло за велінням І.Брюховецького, про це згадується і в романі.	4. Стосунки із Золотаренком: за історичними даними, Золотаренко не зрікався булави на користь Сомка, а навпаки.

Цитатна характеристика.

- "... розумом і славою взяв над усіма..."
- "Щирий і незлобивий був лицар..."
- "Він тоді голосом чистим і поважним, мов у золоту трубу протрубив"

Складання інформаційного грона.

Яким Сомко

Портрет:

- красивий, високий;
- міцний, кремезний;
- кругловидий;
- русявий;
- голова в кучерях, як у золотому вінку;
- очі ясні, веселі як зорі;
- ходить, говорить по-гетьманськи, у дорогому вбранні.

Риси характеру і вдачі:

- цінує в людині високі моральні ідеали;
- дотримувався козацької моралі;
- мудрий політичний державний діяч;
- героїчна смерть.

В образі Якіма Сомка автор утілює власний ідеал гетьмана - освіченого, розумного, талановитого діяча, здатного об'єднати всі землі України в самостійну державу шляхом відновлення її давньої слави.

Іван Брюховецький

Портрет:

- середнього віку;
- середнього росту;
- постать і врода зовсім не гетьманська;
- так наче чоловік простенький, тихенький (не ватажок);
- очі якісь чудні;
- читає із-під тишка (злодій...пройдисвіт, гадюка).

Риси характеру і вдачі:

- позирав гордо...узявшись у боки;
- "Брюховецький суне";
- потокає розпусникам;
- зрадив козацьким законам, моралі;
- підступність;
- слабкодухість;
- "собаці собача смерть".

Отже, якщо образ Сомка автор змальовує в прикрашеному, романтичному вигляді, прагнучи показати людину державного розуму, державних інтересів, то Брюховецького він характеризує як підступну зрадливу і амбіційну натуру. Це політичний авантюрист, людина без честі і гідності.

Інші образи твору.

1. **Кирило Тур** — втілення козацького лицарства, романтичний і найбільш суперечливий образ.

Портрет і зовнішність:

- «здоровенний козарлюга»;
- очі «так і грають», «враг його знає — глянеш раз: здається, супиться, глянеш удруге: моргне довгим усом так, наче зараз і підніме тебе на сміх»;
- кремезна постать з розкішними вусами;
- широка, буйна натура прагне простору, незвичайних пригод, одчайдушних вчинків.

Риси характеру і вдачі:

- відвага і волелюбність;
- сильний, енергійний, незламний;
- ярий захисник запорозької честі;
- поважне ставлення до гетьмана;
- високе благородство і щирість;
- мужність під час кари киями;
- здатний до самопожертви;
- запорозька рівність і безкорисливість;
- добрий товариш і побратим;
- химерний запорожець;
- зневага до буденного життя;
- меткий розум;
- глибока релігійність.

2. Петро Шраменко.

Портрет і зовнішність:

- дужий, молодий козак;
- «орел не козак»;
- привабливий.

Риси характеру:

- чесний і сміливий;
- відважний і благородний;
- вірний і добрий;
- здатний щиро кохати;
- «добрий син і щирий козак».

3. Пугач — «січовий дід».

Риси характеру героя

- гордість і щира правдивість;
- порядність і справедливість;
- відвертий порадник;

- діє по велінню совісті й правди;
- людська доброта;
- вимогливість до порушників звичаїв;
- суворий і водночас співчутливий.

Пугач — захисник минувщини

- носій і захисник давніх демократичних порядків, традицій і звичаїв;
- дотримання козацького законодавства;
- підтримка демократичних порядків, рівності між людьми, соціальної справедливості;
- прагнення приборкати гнобителів народу, обмежити владу панства, припинити урядову сваволю;
- «січовий дід» — своєрідний суддя.

4. Михайло Черевань.

Суспільно-політичні погляди:

- брав участь у визвольній боротьбі українського народу проти Польщі;
- хутір для героя — Україна;
- відсутність патріотизму.

Риси характеру героя:

- жага до збагачення;
- улесливість і хитрість;
- безсовісний, корисливий;
- любов до дочки;
- втрата почуття милосердя;
- бездушність і жорстокість.

5. Божий чоловік.

Портрет і зовнішність героя.

- сліпий старець;
- темний на очі;
- латана свитина і без чобіт;
- довга, до самого пояса, борода ... процвіла сивинами.

Риси вдачі та характеру.

- високоморальний;
- щирий і безкорисливий;
- далекий від усього суєтного, мізерного, дріб'язкового;
- доброта і поважне ставлення до людей;
- індивідуальність, натхненність, патріотизм;
- духовний аристократизм;
- виявляє зверхність над народом, своїми моральними якостями вивищується над ним.

Герой і суспільство.

- національно зріла людина;
- натхненне виконання дум та історичних пісень;
- сум за долею України;
- допомога козакам лікувати їх рани;
- його сутність визначає дух, а не шлунок;
- «душа його жила не на землі, а на небі»;
- уславлює часи Хмельниччини;
- не відвідує чорну раду.

VI. Домашнє завдання та інструктаж до його виконання.

- 1. Написати твір –характеристику одного із героїв роману «Чорна рада»(до 2-х сторінок)**
- 2. Переглянути художній фільм «Чорна рада»**
<https://www.youtube.com/watch?v=7G5IWmNboFM>

